

СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ЗАВДАННЯ ПОЛІТИКО-ГЕОГРАФІЧНОГО КРАЇНОЗНАВСТВА

УДК 321.013:001.8

Р. І. Коцан – кандидат політичних наук,
докторант кафедри політології
та державного управління
Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки

Використання синергетичного та системного підходів у дослідженні державних кордонів

*Роботу виконано на кафедрі політології та
державного управління СНУ ім. Лесі Українки*

Розглянуто традиційні та новітні підходи у дослідженні державного кордону. Наголошено на доцільності застосування синергетичного та системного підходів для вивчення питань формування та функціонування кордонів. Показано методологічну роль вищевказаних підходів у дослідженні кордонів.

Ключові слова: методологія, дослідження, синергетичний підхід, системний підхід, державний кордон.

Kotsan R. I. Using of Synergetic and Systemic Approaches in State Borders Investigation. Traditional and new approaches in the study of state border is studied. The usefulness of the synergetic and systematic approaches in the study of the state border formation and functioning is analyzed. Methodological role of the above mentioned approaches in the study of state borders is revealed.

Key words: methodology, research, synergetic approach, system approach, state border.

Проблематика формування та функціонування державних кордонів існує із взаємопроникненням у таких наукових напрямках, як політологія, історія, міжнародне та державне право, соціально-економічна й політична географія тощо. Принцип додатковості у сучасній науковій методології не заперечує, а, навпаки, змушує під час вирішення певних наукових завдань звертатися до інших сфер знання, використовуючи міждисциплінарний підхід.

У питаннях організації держави, формування державних кордонів (а також ролі у цьому процесі політичних інституцій, міждержавних відносин та їх акторів) важливе значення має використання розробок лімології, у якій вироблено теоретичні підходи до вивчення кордонів. В. Колосов виділяє декілька теоретичних підходів, які умовно називає традиційними та новітніми [2; 3].

До традиційних підходів відносять історико-картографічний, класифікаційний, функціональний та географо-політологічний. Традиційні підходи пояснюють феномен державних кордонів політичними факторами, трактуючи їх як дзеркало військової, економічної та іншої могутності сусідніх країн. При цьому політика держав та відносини між ними на глобальному та макрорегіональному рівнях рідко враховується.

Пізніше стало зрозуміло, що не можна досліджувати кордони лише на рівні держави, оскільки на сучасному етапі помітну роль у світі відіграють наднаціональні

організації, й тому ситуація в прикордонній зоні не може пояснюватися лише особливостями кордонів між двома країнами. Саме через ці причини й почали з'являтися новітні підходи до вивчення кордонів. До них відносять дослідження кордонів через призму концепцій світових систем та ідентичності; геополітичні підходи; кордони як соціальні поняття; «ПСП-підхід» («політика – сприйняття – практика») та екополітичний підхід.

У сучасній методології відносно новим підходом дослідження процесів становлення та розвитку різних структур є синергетичний (синергійний) підхід. У сферу його вивчення потрапляють нелінійні ефекти еволюції систем будь-якого типу, які передбачають множинність сценаріїв подальшого розвитку. Використання синергетичного підходу при поясненні політичних процесів знаходимо у працях вітчизняних та зарубіжних науковців. [4; 6]. Синергетичний підхід передбачає ймовірне бачення світу, ймовірні сценарії розвитку систем під впливом певних чинників та їх комбінацій. Ідея нелінійності включає багатоваріантність, альтернативність шляхів розвитку й еволюції систем та їх незворотність. У випадку дослідження процесів еволюції та трансформації функцій державних кордонів синергетичний підхід дає змогу побачити нестійкість або незрівноваженість системи (якою є державний кордон), що може виникати у певних просторово-часових характеристиках під впливом зовнішньополітичних та внутрішньополітичних трансформацій сусідніх держав. У такому випадку державний кордон набирає ознак дисипативності (нестійкості), яка може спричинити порядок чи безпорядок, які тісно пов'язані між собою. Неврівноважені системи забезпечують можливість виникнення унікальних подій. При цьому час стає невід'ємною константою еволюції, оскільки в нелінійних системах у будь-який момент може виникнути новий тип рішення, який не зводиться до попереднього. Таким чином «синергетично» мислячий науковець оцінює те чи інше рішення (явище або ефект) не тільки через прямолінійне порівняння попереднього та наступного етапів, а має змогу порівняти реальний перебіг наступних подій з імовірним ходом подій при альтернативному ключовому рішенні. Ефект від застосування синергетичного підходу під час дослідження процесу формування та функціонування державного кордону дає змогу зрозуміти спрямованість об'єкту дослідження на досягнення певної мети задля досягнення політичної, економічної, соціальної рівноваги між тими складовими, які характеризують державний кордон як цілісну систему. Синергетика дає ключ до розуміння маловідомих причин залежності, розкриває механізми не лише нестабільності, а й стійкості систем, до яких належить і державний кордон. Синергетика має дещо спільне з діалектикою, але є й принципова методологічна різниця між цими парадигмами. Синергетика досліджує динаміку, рух процесу. Діалектика розглядає політичні явища в єдності і боротьбі протилежностей, у постійному розвитку й оновленні. Застосування діалектичного підходу дозволило виявити зміст функціональної складової кордону з огляду на суперечності внутрішньо- та зовнішньополітичного розвитку двох держав.

Логічним механізмом охоплення усіх вищезазваних підходів є системний підхід. Він дає змогу розглянути державний кордон як цілісну динамічну систему й розкрити «механізми», що забезпечують таку цілісність (мету, «вхід», елементи, функції, зв'язки та «вихід»). Системний підхід до політичних явищ і процесів був детально розроблений у 50-х – 60-х рр. ХХ ст. Т. Парсоном і Д. Істоном (США). Його суть – у трактуванні політики, її процесів – як цілісного, складно організованого механізму, який перебуває в безперервній взаємодії з оточуючим середовищем через «вхід» та «вихід» системи [1; 5; 7].

Системний підхід виступає важливим моментом діалектичного пізнання. Він дає змогу глибше пізнати сутність державного кордону, повніше розкрити функції та

усвідомити увесь спектр функціонування кордону. При цьому важливого методологічного значення набуває характеристика державного кордону як системи, тобто органічної сукупності елементів, а не їх простої суми. Усвідомлення взаємозв'язків у системах, взаємозалежності її елементів сприяє розумінню тенденцій у політичному процесі становлення та функціонування кордону, його динамізму, розвитку й трансформації. Зокрема, функціональні потреби розвитку державного кордону зумовлюються змінами як зовнішньополітичного, так і внутрішньополітичного контекстів, що супроводжується трансформаційними перетвореннями на різних рівнях та в окремих сферах міждержавної взаємодії. Системний підхід дає змогу розкрити основу формування кордону, його системну якість і завдяки цьому дослідити його як єдине ціле. Методологічна роль системного підходу в дослідженнях посилюється поєднанням з принципом історизму або історичного аналізу явищ.

Джерела та література

1. Бебик В. Базові засади політології: історія, теорія, методологія, практика : монографія / В. М. Бебик. – К. : МАУП, 2000. – 384 с.
2. Колосов В. А. Геополитика и политическая география : учебник для вузов / В. А. Колосов, Н. С. Мироненко. – М. : Аспект Пресс, 2001. – 479 с.
3. Колосов В. А. Теоретическая лимология: новые подходы / В. А. Колосов // Международные процессы. – 2003. – № 3 (сентябрь–декабрь) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.intertrends.ru/three/004html>
4. Лоскутов А. Ю. Синергетика и нелинейная динамика: Новые подходы к старым проблемам / А. Ю. Лоскутов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ute.jnr.ru>
5. Макар Ю. І. Політологія : навч. посіб. / Ю. І. Макар, О. Д. Докаш, Т. П. Лаврук. – Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2010. – 596 с.
6. Максимова О. М. Використання синергетики у дослідженні політичних систем / О. М. Максимова // Вісник СевНТУ. Вип. 100 : Політологія : зб. наук. пр. – Севастополь : Вид-во СевНТУ, 2009. – С.45–49.
7. Шляхтун П. Політологія: теорія та історія політичної науки / П. П. Шляхтун. – К. : Либідь, 2002. – 576 с.

УДК 911.3:32

Н. С. Корона – кандидат географічних наук, асистент кафедри країнознавства та туризму Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Політико-географічний аналіз територіально-політичних систем

Роботу виконано на кафедрі країнознавства та туризму КНУ ім. Т. Шевченка

Стаття присвячена проблемам дослідження територіально-політичної систем (ТПС), як об'єкта вивчення політичної географії. Сформульовано основні положення до схеми політико-географічного аналізу територіально-політичних систем на мікро-, мезо- та макрорівнях. Зінтерпретовано поняття, що формують сучасне поле політико-географічних досліджень ТПС на різних ієрархічних рівнях.

Ключові слова: країнознавство, політична географія, територіально-політична система (ТПС), системний аналіз, геополітична структура світу.